

SZEMLÉ.

E. Pittard—A. Douci: *Etude sur l'indice céphalique en Roumanie*. Bucarest, 1927. 8°. 100 lap. Különlenyomat a Société Royale Roumaine de Géographie, 45. (1926) Bulletinjéből.

Az alábbi sorok írója nem anthropologus a legtávolabbról sem. Az anthropologia eredményei azonban gyakran érdeklők. — A jelen esetben, mint olyan, aki eddig semmi alapját nem találta a dákóromán kontinuitás elméletének, ellenben talált egész sor olyan negativumot, amely az elmélet ellen szól. A most szóban forgó füzetet is ebből a szempontból való átfürkészés céljából vette a kezébe. Meg kell vallania, hogy mindjárt a második lapon olyan kijelentést talált, amely nem adott okot arra, hogy a szerzők következtetéseit merőben tárgyilagosaknak ítélje.

Szerzők u. i. miután kijelentik, hogy céljuk annak megvizsgálása, hogy a mai Románia lakosai milyen ősi népesség leszármazói, egyenesen a cucutenii neolithos településig mennek vissza. Onnan u. i. négy csoport van Jaşiban, melyek koponyái közül egy dolichocephal, kettő mesocephal és egy subbrachycephal. Ebből egészen jogos az a következtetés, hogy: tehát Moldva lakossága már akkor sem volt tisztán egyiajta, mint ahogy ma sem az. De már merőben téves az a másik következtetés, hogy: „vagyis körülbelül azt az *ethnikai* képet nyújtja, mint némely mai havasalföldi és moldvai kerület (megye)“, s hogy a leszármazás vonala tehát azóta megszakítatlan: azok az emberek, akik a középkorban a régi fejedelemségeket alapították a protohistorikus népesség leszármazói, mely u. a. földön élt, azok pedig, akiknek az arculatát ma látjuk, a középkori lakosság folytatói. Nem változtat ezen — folytatják — az sem, hogy különböző időkben különféle népek vonultak át Románián; hisz' ezek gyakran csak politikailag voltak mások, de nem fajilag. (3. lap.)

Tagadhatatlanul kissé sok következtetés abból a négy cucutenii koponyából, amely háromféle változatot képvisel. Nem enyhíti ezt az aggodalmat az sem, hogy később az azonosságot „európai fajok“-ká szorítják össze, mert hiszen a történelem ismerete mellett lehetetlenség feltennünk, hogy azok az ázsiai fajták, melyek éppen Moldva felett elrobogtak, ne hagytak volna üledékeket; sokkal valószínűbb, sőt majdnem bizonyos, hogy hagytak.

A későbbiek során azonban arról győződünk meg, hogy a kutatók törekszenek a tárgyilagosságra, s ámbár egy-egy könnyed, franciás komplimentet leadnak is a román történetíróknak, kezdve a krónikásoktól, kiknek sora egyébként elég későn — a XVII. században — indul meg, — igyekeznek a maguk anyaga alapján levonni következtetéseiket, melyek igen érdekesek.

A baj az, hogy anyaguk nem valami bőséges. Összesen 2616 egyént tanulmányoztak, 2246 férfit és 370 nőt. Valamennyi román, tehát Románia

román nyelvű lakosságra szorítottak. És főleg a régi királyság — Havasalföld és Moldva — területére, s ott sem arányosak az egyes kerületekre (megyékre) vonatkozó adatok. Csakugyan nem lehetnek tehát jobbat, minthogy maguk is ideiglenesnek tekintsük összefoglalásukat. Van olyan megye, mely 3—5, s van olyan, mely 165 egyénnel szerepel; a Királyhágón inneni, tehát már a Magyar Alföldre hajló területen mindössze 52 románt mértek meg, a Sebeskörös és Maros közti hegység mócai közül 38-at. (7. lap.) A 8. lapon levő táblázat szerint a fejméretek 70—70·9-től 97—97·9-ig terjednek; a férfiak 81·2 százaléka 77—77·9 és 86—86·9 méretek közé esik; a nőknek 80·2%-a tartozik oda. Végeredményben (a 9. lap adatai szerint):

hyperdolichocephal	6·17% férfi,	8·65% nő
dolichocephal	10·99% férfi,	11·35% nő
subdolichocephal	17—% férfi,	15·40% nő
mesocephal	17·72% férfi,	22·40% nő
subbrachycephal	17·14% férfi,	14·40% nő
brachycephal	13·49% férfi,	10·50% nő
hyperbrachycephal	17·49% férfi,	17·30% nő
vagyis: dolichocephal	34·16% férfi,	35·40% nő
brachycephal	48·12% férfi,	42·20% nő
vegyes	17·72% férfi,	22·40% nő

Végeredményében megállapítják, hogy a férfi fejek középaránya nagyjában ugyanazt az eredményt mutatja, mint pár évvel előbb a balkáni népeknél tapasztalták. *Ez az egyik nem lényegtelen adat*, bár már itt hangsúlyoznunk kell, hogy *megfelelő* tanulmányozás ott sem történt, sem a szerbeknél, sem a bolgároknál. (12. lap.)

Nem kevésbé számontartandó, hogy Erdélyre, melyhez a kevésbbé tanulmányozott Bánátot is hozzáadják, — megállapításuk szerint — a brachiocephal-typus egész Romániában a legjellemzőbb. Annál nagyobb a különbség Moldva és Havasalföldje közt. Mert amíg Moldova többségében subbrachycephal, délen és északon pedig mesocephal, — Havasalföldre az utóbbi typusa jellemző azzal az eltéréssel mégis, hogy a Moldova északi felében levő mesocephalok a brachycephalhoz, a havasalföldiek inkább a dolichocephalhoz hajlók, amely elhajlás fokozódik a Dobrudzsában. Vagyis: amennyire uralkodó a brachycephalia Erdélyben (a Magyarországtól lekapcsolt részekben), s annyira befolyásolja Moldovát, hogy azt ők is — legalább részben — Erdély néprajzi bővítményének mondják, — annyira túlnyomó a dolichocephalia a Dobrudzsában, melyhez Havasföld nagyobb része kapcsolódik. (16—17. lap, táblák). Az egyes megyék részletes tárgyalását átugorva (t. i. ebben az ismertetésben) az 58. lapon kapjuk az első összesítő térképábrázolást. Ezen a Magyarországtól elcsatolt részek brachycephal jellegűeknek vannak feltüntetve. Ugyanilyen egy sáv, mely Beszterce és Máramaros délkeleti sarkától kiindulva, kb. a Prutig vonul: megfelel annak a területnek, melyet N. Lajos királyunk oltalma alatt a Máramarosból kivándorló első telepések megszállottak. Két ilyen nagy brachycephal többségű nyúlvány van a Törösvári és Verestoronyi szorosoktól délre ott, ahol egyidőben a német lovagrend volt a gazda, ill. Arges környékén, melynek vajdái gyakran Fogaras és Omlás hercegei voltak. Végül

50%-nál erősebb a brachycephalia a vulkányi szorostól délre, a Zsil-völgyének felső részében, az egykori Szörényi-bánság egy jelentős részében. Ezzel kapcsolatosan aztán azt is megállapítják (64. lap), hogy Havasalföldnek Erdéllyel határos megyéi éppen úgy erdélyi (brachycephal) jellegűek, mint Moldovánál láttuk. Okának kikutatását rábizzák a román történetírókra. Nem kell hozzá sok kutatás: mi a fennebbiekben már jeleztük az okokat. Még csak azt kell hozzátennünk, hogy ezeken a brachycephal területeken laknak a római kath. románok is. A többi havasalföldi területek és Bukovina románjai dolichocephal hajlandóságúak; amazok, mint a szerbek és bulgárok egy (kisebb) része, emezek, mint a ruthének. Besarábiában szintén a brachycephalok volnának többségben, ami a bessenyő, kún (tatár?) maradványokban lelheti magyarázatát.

Amint látható tehát, egészen érdekes eredmények adódnak ennek a füzetnek az olvastán. Csakhogy túlságosan általánosítók ezek az eredmények, s mivel gyakran hihetetlen kevés megfigyelésen alapulnak, éppen olyan könnyen meg is dönthetők. Ha pl. 31 vármegye közül kettőben 3, egyben 4, háromban 5, egyben 6, s egyben 9, vagyis nyolc megyében egyenként tizen alól van a megvizsgált egyének száma, — ott általános érvényű következtetést levonni nem lehet.

Mindamellet hiba volna azt mondani, hogy teljesen haszon nélküli volt a munkájuk. De azt, amit eddig végeztek, legfeljebb a kezdet kezdetének lehet mondani. Semmiestre sem lehet belőlük olyan következtetést levonni, amelyet ők előre fecsátottak az első két lapon. Kivált mikor azt történeti adataink már előre valószínűtlenné teszik, majd az ő saját kevés adatuk is inkább mellettünk szól. Annyi bizonyos, hogy a mai Románia anthropologiai felvétele éppen nem röviden elvégezhető feladat, következtetéseket levonni pedig csak akkor lesz szabad, ha minden falu fel lesz véve. E sorok írója pl. sokkal jobban ismeri a móccokat, mint Pittard úr, s valószínűleg, mint Donici úr is. Minek következtében jól tudja, hogy ahány völgy, annyi eredet, ha nem is éppen betű szerint véve a mondást. Ha túlzás Európa bármely részén egységes néperedettről beszélni, Romániában csakugyan az. A lakosságnak a praehistorikus idők óta való állandó ottlakásáról beszélni pedig, éppen Romániában lehet legkevésbé, még pedig a történeti idők adatai miatt. De ennek kifejtése nem ide tartozik.

Buday Árpád

Kogutowicz Lajos: Térképvázatok gyakorló füzete. Budapest, 1928. Kókai Lajos kiadása.

Kétségen felül áll, hogy a térkép-olvasás nem tartozik a könnyen elsajátítható tanulmányok közé. A sok jel, szám, vonal stb. íkusa halmaza riasztólag hat, de ha van iránymutató tankönyv, amely érthetően vezet be a tanulni vágyót a térkép tartalmának rejtelmeibe, úgy gyermekjátéknak fog bizonyulni a nehéz rajzismeret is.

A könnyű elsajátítást kívánja szolgálni Kogutowicz Lajos most megjelent rajzfüzete is. E füzet tulajdonképpen már haladottak számára készült, és itt megjegyezzük, hogy az első füzet „Térképjelek gyakorló rajzfüzete“ és az azt megelőző „A térkép-olvasás abc-je“ mutatja meg az utat az elemi ismeretek elsajátítására. A füzet, érthetőségével, áttekinthető rajzaival

igazi tankönyvnek tekinthető. Bevezeti az olvasót kiindulva a legegyszerűbb részből a mind nehezebb és nehezebb térképrészletek rajzolásába, majd a nagyítás két módját, az irányugsárral és a hálózattal való készítést mutatja be.

A füzeteknek a tanuló ifjúságnál és cserkészeknél fontos taneszközzé kell válnia, mert belőle könnyen, sőt játszva megtanulható a térképpel való bánás. Kogutowicz Lajos az ifjúságnak, cserkészeknek stb.-nek kitűnő alapot nyújtott a térképolvasás és rajzolás elsajátítására és így honvédelmi szempontból is megbecsülhetetlen munkásságot fejtett ki.

Irmédi-Molnár László

Herbert János: Egy alföldi község társadalomrajza. (Jászárokszállás monografiájához.) 36 oldal. Társadalomtudomány 1927. év 6—8. szám, 403. l.

A cikk jó képét adja Jászárokszállás községnek és ha ezt geográfiai-lag nem is meríti ki, nem lehet hibájaként felróni. A Magyar-Alföld egy tipikus községének tanulságos leírása ez. A község problémája jó részben a Nagyalföld problémája is. Ezeket a problémákat tárgyalja, azonban nem elégszük meg ezeknek ügyes bemutatásával, hanem mindig kész a megoldást elélni tánni.

A cikk a jászok faji eredetének tárgyalásával kezdődik, majd ezeknek története kapcsán részletesen emlékezik meg a Mária Terézia korabeli redempcióról, melynek a mai birtok eloszlásra is nagy hatása volt. A „lakosság származásáról“ elmondja a vérkeresztezéseket, betelepítéseket és népmozgalmi viszonyokat. A szaporodás egyes periodusaiban való visszaesését, illetve emelkedését adatokkal magyarázza. Kár, hogy itt nem ad grafikont, különösen fontos lenne a termésnek és a szaporodásnak szemléltető bemutatása.

Tiszta képet kapunk a kisgazdák, mezőgazdasági munkások iparosok, kereskedők és az értelmiség életéről, életviszonyairól. A nép családi életét, jellemét kitűnően adja.

A tanyavilág kialakulásáról elmondja a tanyarendszer előnyeit és hátrányait. Az utóbbi kiküszöbölésénél az utak kiépítésére és a tanyaközpontok felállítására, életre való tervet ad.

Végül a munkáskérdés égető problémáját tárgyalja, ami a községben mindinkább időszerűbbé vált.

Wagner Richárd

Budapest Székesfőváros térképe. 1 : 25.000. A m. kir. Áll. Térképészet kiadása az 1926/27. évi légi felvételek alapján. 3-ik kiadás. 86 × 76 cm. nagyságban. Utcajegyzékkel és a város belterületének 1 : 15.000 nagyságú melléktérképével. 1928.

Mindazon számos térkép közül, mely a fővárost ábrázolja, a legszébb és legtökéletesebb kétségtelenül az Állami Térképészeté. Nagy gondtal és körültekintéssel készült. A pontosság semmi kívánni valót nem hagy hátra, a technikai kivitel pedig az intézettől megszokott pedánságot tükrözteti vissza. Az alkalmazott enyhe színek csak emelik a térkép szépségét. A domborzatot izohipszás módszerrel és halvány árnyékolással szem-

lélteti. A 2-5 m.-es szintvonalak lehetővé teszik a térképen a pontos magasság és lejtmeréseket.

A térkép egyébként turista szempontból is értékes az utaknak ily célú megjelölése révén (útszámozás a térképen, az utcajegyzékben pedig a különböző útszínezések felvétele).

Néhány hibája mégis akad a térképnek és ezek bár jelentéktelenek, már csak a főváros növekvő idegenforgalmára való tekintettel is jó volna kijavítani. Ilyenek pl. a vasúti állomások területei. Ezek fehéren hagyattak és a fekete vasútjelzések nem mennek rajtuk keresztül, miáltal úgy tűnik fel, mintha a sínek a föld alá lennének helyezve. Különösen zavaró ez a kőbányai p. u. hosszú (9-5 cm.) pályatestnél. A zavart csak növelik a mellette futó utcák és az azokra ráírt utcanevek. A nyugati p. u.-nál is pl. ahol a jelzés az Aréna-útnál már véget ér, az a benyomás, mintha a vasút a föld alatt futna be a városba. Egy másik hiba az, hogy a jelmagyarázatban felvett vasúti jelzések nem egyeznek meg a térképen lévőekkel. A jelmagyarázatban pl. a fogaskerekű és a városi villamos vonalai mást mutatnak, mint a térképen. A gödöllői és a szentendrei h. é. v. vonala pedig a MÁV-éval egyezik, míg a nagytétényi a városi villamoséval. Ismétlem, ezek nem lényeges hibák és éppen azért a 4-ik kiadásban könnyen kiküszöbölhetők lennének.

A belterületet adó 1 : 15.000 melléktérkép szerkesztésének gondosságára jellemző, hogy még az átjárós házakra is figyelmet fordítottak. Ezen a térképen esetleg az autóbusz járatok vonalai is feltüntethetők volnának. Az utcajegyzék egyes fejezeteinél a magyarázat német és francia nyelven is meg van adva. Ajánlatos lenne ezt a főcímeknél is követni és a magyarázatokat a német és francián kívül angol és olasz nyelven is adni.

Ezen apró szépséghibáktól eltekintve, az Állami Térképészet csak büszke lehet e térképre, mely kiténő tanúsága az Intézet szakszerű vezetésének és elsőrangú szakmunkájának.

Irmédi-Molnár László